

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Geschenken van een bijzondere Vriendin

De archeologische collectie van Marion Mosler

van Beek, R.; van Haarlem, W.; Jurriaans-Helle, G.

Publication date

2020

Document Version

Final published version

Published in

Allard Pierson mededelingen

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Beek, R., van Haarlem, W., & Jurriaans-Helle, G. (2020). Geschenken van een bijzondere Vriendin: De archeologische collectie van Marion Mosler. *Allard Pierson mededelingen*, 121, 21-25.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

De archeologische collectie van Marion Mosler

Geschenken van een bijzondere Vriendin

1.

1.

Amulet van de godin
Sechmet. Lapis lazuli,
h. 6 cm, Nieuwe Rijk
(1550–1070 v.Chr.).
APM 18.797.

Onder de vele Vrienden en Vriendinnen van het Allard Pierson Museum nam Marion Mosler een belangrijke plaats in. In dit artikel staan wij stil bij de betekenis die zij als heel bijzondere Vriendin van het museum heeft gehad.

René van Beek

Conservator klassieke wereld

Willem van Haarlem

Conservator Egypte

Geralda Jurriaans-Helle

Conservator klassieke wereld en Nabije Oosten

2.

Marion Mosler (1935–2018), geflankeerd door voormalig conservator Robert Lunsingh Scheurleer (links) en oud-directeur Herman Brijder.

2.

In de jaren negentig van de vorige eeuw raakte zij ook intensief betrokken bij het Allard Pierson Museum. Zij had er groot plezier in om samen met directeur Herman Brijder en de conservatoren belangrijke kunstbeurzen, zoals die in Basel, Brussel en Maastricht te bezoeken. Ze liet zich graag voorlichten over antieke voorwerpen die zij zou willen aanschaffen om die vervolgens vaak aan het museum te schenken. Dit waren echte feestjes niet alleen voor haar maar zeker ook voor de medewerkers van het museum.

De klassieke collectie is zichtbaar rijker geworden door al haar schenkingen: opvallend Grieks en Etruskisch aardewerk, prachtige Etruskische bronzen objecten en Romeinse sculptuur. Twee van de Griekse vazen schonk zij ter herinnering aan haar ouders. Haar gehele persoonlijke archeologische collectie van maar liefst 72 voorwerpen liet zij na aan het Allard Pierson Museum, waarmee het aantal door haar geschonken voorwerpen op bijna honderd is gekomen!

Stralend blauw

Marion Mosler verzamelde ook voorwerpen van klein formaat afkomstig uit het Oude Egypte. In deze collectie bevinden zich onder meer amuletten en sieraden van faience en lapis lazuli, waarvan er hier drie worden besproken.

De eerste is een gave en verfijnde amulet van de leeuwinnegodin Sechmet, die hier afgebeeld is als een staande vrouw met de kop van een leeuw, met het linkerbeen naar voren (afb. 1). De datering is lastig, omdat deze amuletten heel lang en onveranderd zijn geproduceerd, maar mogelijk stamt

deze uit het Nieuwe Rijk (1550–1070 v.Chr.). Het materiaal van dit figuurtje is lapis lazuli, een kostbare halfedelsteen die uit het huidige Afghanistan moest worden aangevoerd. Dit getuigt van de uitgebreide handelsbetrekkingen in die periode. De godin draagt een lange pruik en een lendendoek, staat op een voetstuk en is voorzien van een zogenoemde rugpilaar voor de stevigheid. Om dezelfde reden is de ruimte tussen de benen opgevuld gebleven. In de rugpilaar zit een gat zodat de amulet als hanger gedragen kan worden. De licht afgesleten Sechmet is met groot vakmanschap uitgesneden; bijzonder kunstig gezien het geringe formaat. Sechmet was de echtgenote van Ptah die onder andere god van de schepping was. Zijzelf hield zich meer bezig met agressie en krijgshandelingen. De zonnegod Re gaf haar de opdracht om zich op de mensen te wreken toen die hem beledigd hadden. Toen zij echter dreigde de mensheid te vernietigen, greep hij in.

Het tweede object is ook een amulet, dit keer van de kattengodin Bastet, weergegeven in mensengedaante met een kattenkop en voorzien van een lange pruik (afb. 3). Zij draagt een lang gewaad en zit op een zetel met een lage rugleuning. In haar linkerhand houdt zij een lotusbloem. Achter het hoofd zit een oogje waaraan de amulet gedragen kan worden. De amulet is van faience met een blauwe glazuur en licht afgesleten. Net als de Sechmet-amulet stamt zij waarschijnlijk uit het Nieuwe Rijk. Als huiskat is Bastet de goedaardige en getemde versie van de leeuw Sechmet. Zij houdt zich bezig met creatieve zaken als muziek en dans. Vaak wordt zij afgebeeld met een *sistrum* (rammelaar). Het centrum van haar verering was de grote tempel van Bubastis in de Delta.

Het derde object is een offerbekertje van farao Ramses II, ook bekend als Ramses de Grote (afb. 4). Het is van faience, met een blauwe glazuur en licht afgesleten. De bovenrand is met stippen gedecoreerd. De tekst staat in twee kolommen, gescheiden door verticale lijnen. De vertaling luidt: 'Sokaris-Osiris, de Heer van Ro-Setau (de regio van Memphis), de Heer der Beide Landen Usermare-Setepenre.' Sokaris-Osiris is een combinatie van twee onderwereldgoden waarbij Sokaris in Memphis gelokaliseerd moet worden als plaatselijke god; de moderne plaatsnaam Sakkara herinnert daar nog aan. De aanduiding 'Beide Landen' slaat op Boven- en Beneden-Egypte. De namen Usermare ('de Maät, of kosmische Orde van Re – de zonnegod – is sterk') en Setepenre ('Uitverkorene van Re') zijn twee van de vijf namen van de farao uit de 19de dynastie van het Nieuwe Rijk. Het is goed mogelijk dat dit bekertje afkomstig is uit zijn graf in het Dal der Koningen, dat al vroeg beroofd is.

3.

Amulet van de godin Bastet. Faience, h. 6 cm, Nieuwe Rijk (1550–1070 v.Chr.). APM 18.798.

4.

Bekertje van Ramses II. Faience, h. 5 cm, 1279–1212 v.Chr. APM 18.800.

3.

Deze drie voorwerpen getuigen van de voorliefde van Marion Mosler voor het mooie blauw van faience, en de goede neus die zij had voor bijzondere kleine Egyptische voorwerpen!

Een imposante uil

Een aanzienlijk deel van de verzameling van Marion Mosler bestond uit Grieks aardewerk afkomstig uit verschillende plaatsen en perioden. Hoewel zij zich graag liet adviseren door de staf van het Allard Pierson Museum, volgde zij altijd haar eigen smaak. Soms koos zij een aardewerken vaas uit vanwege de beschildering, soms ook puur om de fraaie vorm en het glanzende oppervlak.

5.

Klapwiekende uil. Schildering op olieflesje (*lekythos*). Aardewerk, h. 12,7 cm, diam. 5,4 cm, Griekenland, Athene, Icarus Schilder, 470–460 v.Chr. APM 18.775.

4.

Het kleine aardewerk stond bij haar thuis tussen haar verzameling antieke hobo's waarbij zij erop lette dat de vormen en kleuren bij elkaar pasten.

Een bijzonder object is een klein olieflesje van Atheens rood-figurig aardewerk waarop een uiltje is geschilderd (afb. 5). Deze *lekythos* is 12,7 cm hoog. Vanaf het voetje verbreedt de buik zich vrij snel en loopt dan vrijwel recht omhoog om met een scherpe knik over te gaan in de schouder. Deze is versierd met een patroon van tongen die aan de voorkant en de zijkanten over de schouderknik doorlopen op de buik zodat de uiteinden daar een sierrand vormen. Een ring van stippeltjes omkranst de aanzet van de lange, slanke hals. Deze verbreedt zich boven aan tot een wijd uitlopende mond. In de platte bovenkant van de mond is een opening die rond terugloopt naar het gaatje in de hals. Zo loopt de olie na het schenken altijd terug in het flesje. Het flesje heeft één handvat dat vanaf de rand van de schouder naar de hals net onder de mond loopt. De *lekythos* is beschilderd in de roodfigurige techniek; dat wil zeggen dat de voorstelling is uitgespaard in de zwarte deklaag en na het bakken rood zal zijn, waarbij details met zwarte kleiverf zijn ingevuld. Op grond van de vorm en het tongenpatroon dat doorloopt op de buik, schrijft prof. Bettina Kreuzer, die veel geschreven heeft over uilen op Atheens aardewerk, het vaasje toe aan de Icarus Schilder en dateert zij het 470–460 v.Chr.

Op de buik is een uil met wijd uitgespreide vleugels *en face* afgebeeld. Op zijn buik is zijn verendos aangegeven met verticale spikkellijnen, maar op zijn kop zijn de spikkels in cirkels geschilderd waardoor zijn grote ronde ogen benadrukt worden. In zijn vleugels zijn de slagpennen duidelijk aangegeven. Rechts is een rotsblok te zien.

6.

Op het eerste gezicht lijkt het niet zo'n bijzondere voorstelling. De uil was verbonden met de stadsgodin Athena en er zijn honderden Atheense vazen – waaronder tientallen *lekythoi* – waarop een uil is afgebeeld. Deze uil is echter bijzonder: meestal staat hij tussen twee olijftakken en is hij *en profil* afgebeeld met zijn vleugels over zijn rug gevouwen. Zo is hij ook talloze malen afgebeeld op de bekende zilveren Atheense *tetradrachme*, het vier-drachmestuk, uit de vijfde eeuw v.Chr., waarvan het museum meerdere exemplaren bezit, waaronder een die door Marion Mosler is geschonken (afb. 6). Onze uil lijkt echter op het muntteken van de veel zeldzamere Atheense *dekadrachme*, de zilveren munt die tien drachmes waard was. Dit type wordt slechts een enkele maal op Grieks aardewerk afgebeeld, en voor zover bekend slechts op één lekyth, namelijk deze uit de Mosler collectie!

Symbool van Atheense macht

Nadat de Perzen in 480–479 v.Chr. bij Salamis en Plataeae verslagen waren, was het aan het internationale front rustig en kon Griekenland zich herstellen van de oorlog. Tussen 470 en 465 v.Chr. liepen de spanningen weer op tussen de Atheners en de Perzen. De belangrijkste staatsman en generaal van Athene was Kimon, de zoon van Miltiades de overwinnaar bij Marathon in 490 v.Chr. Kimon versloeg in 466 v.Chr. het Perzische leger bij de rivier de Eurymedon in wat nu Zuid-Turkije is, en vernietigde hun complete vloot. Daarna werden in Athene gedurende korte tijd dekadrachmes geslagen. In die tijd verdiende een arbeider gemiddeld één drachme per dag en deze munten waren dus niet voor dagelijks gebruik bedoeld. Hoewel ze bij grote transacties gebruikt konden worden, was het uitbrengen van deze munt vooral een uiting van trots en patriotisme: de imponerende klapwiekende uil was een zichtbaar bewijs van de Atheense macht.

Het olieflesje wordt in dezelfde periode als de dekadrachmes gedateerd en daarom kunnen we aannemen dat de vaasschilder zich heeft laten inspireren door deze bijzondere munten.

Glazen kleinoden

Marion Mosler hield van kleine voorwerpen en dat wordt meteen duidelijk als we naar de twintig glazen voorwerpen kijken die zij in de loop de jaren heeft verzameld en thuis op kleur had gerangschikt (afb. 7). Intens blauw, paars of juist prachtig transparant vallen op binnen haar collectie. Het vroegste glas in haar collectie is zogenaamd kernglas en dateert uit de periode dat glas nog niet geblazen werd (zie hieronder), terwijl de meest recente glazen voorwerpen in de dertiende eeuw zijn gemaakt. Het merendeel is Romeins.

Een mooi voorbeeld van Romeins geblazen glas is een zogenaamd gemarmerd rood flesje voor geurige olie uit de vroege keizertijd (eerste eeuwen n.Chr.); dus een flesje dat het veel duurdere marmer imiteert (afb. 8). Om zo'n flesje te maken, nam de glasblazer met zijn blaaspijp een beetje rood glas uit de glasoven. Rond dit kluitje glas werden witte glasdraden gewikkeld. Met een puntig instrument, werden de glasdraden heen en weer getrokken zodat een zig-zag patroon ontstond. Daarna werd het glas over een – meestal marmeren – plaat gewalst waardoor de witte glasdraden helemaal in het rode glas werden gedrukt. Vervolgens werd het glas verder uitgeblazen totdat een flesje met een bolle buik en een lange nek ontstond. De witte glasdraden mengden met het rode glas en zo ontstond een uiterlijk effect dat lijkt op geaderd marmer. Om het geblazen glas af te werken, werd het glas met de bodem overgezet op een massieve metalen pijp, de *pontil*, waarna de blaaspijp voorzichtig werd los getikt van het glas. Daarna kon de rand van de nek worden

6.

Tetradrachme uit Athene. Voorzijde: Buste van de godin Athena naar rechts. Haar helm is versierd met olijftakken. Keerzijde: Staande uil met gesloten vleugels. Olijftak met twee bladeren en één vrucht. Opschrift: AΘE. Zilver, Athene, diam. 1,9–2,5 cm, gewicht 17,13 gram, ca. 430 v.Chr. APM 16.845.

7.

In de collectie oudheden van Marion Mosler bevonden zich twintig glazen objecten. Opvallend is dat het allemaal kleine flesjes zijn en dat er een prachtige schakering aan kleuren zichtbaar is. APM 18.810–18.829.

afgewerkt. Wanneer het flesje klaar was, werd het teruggeplaatst in de oven om langzaam af te koelen. Glazen met deze kenmerkende versiering, gemaakt als imitaties van kostbare steensoorten, waren populair in zowel het oosten als het westen van het Romeinse Rijk met vindplaatsen op het Griekse eiland Samothrake maar ook bij Aquileia in Noord-Italië. De vorm van dit flesje met lange nek en ronde buik is kenmerkend voor het oostelijk middellandse zeegebied. Dergelijke flesjes werden waarschijnlijk al snel na de uitvinding van het glasblazen – aan het eind van de eerste eeuw v.Chr. – gemaakt.

Een ander bijzonder glazen voorwerp is een pionnetje (afb. 9) waarschijnlijk voor een bordspel gemaakt. Dit glazen voorwerpje uit de late middeleeuwen is iets meer dan 3 cm hoog en

8.

Olieflesje. Glas, h. 10,3 cm, gewicht 30 gram, begin eerste eeuw n.Chr. APM 18.824.

9.

Pion voor bordspel. Glas, h. 3,1 cm, gewicht 18 gram, 1150–1250 n.Chr. APM 18.828.

Literatuur

S. Carboni, *Glass from Islamic Lands* (Londen 2001), 306 (cat. 81).

H. Hoffmann, *Sotades: Symbols of Immortality on Greek Vases* (Oxford 1997), 51–55.

D. Whitehouse, *Roman Glass in the Corning Museum of Glass (II)* (Corning & New York 2001), 206 (cat. 768).

8.

9.

Het pionnetje is waarschijnlijk gemaakt in Egypte of Syrië en op grond van vergelijkbare exemplaren wordt het gedateerd tussen ca. 1150 en 1250 n.Chr. Het pionnetje kan gebruikt zijn bij triktrak (backgammon) of bij schaak. Een vorm van triktrak was al bekend bij de Grieken. Ook de Romeinen kenden bordspelen waarbij pionnen werden gebruikt. Schaken (dat was uitgevonden in India) was populair in moslimlanden al sinds het begin van de Islam. De pionnen hadden een abstracte vorm die was afgeleid van figuratieve speelstukken. Deze pionnen van donker glas met een knopje behoren tot een bekend en vaker voorkomend type. Marion Mosler verzamelde glas uit verschillende periodes en duidelijk wordt uit deze twee stukken die in tijd ver uit elkaar liggen, dat de techniek deels hetzelfde blijft.